

MADÁCH IMRE DRÁMATÖREDÉKEI

TARTALOM

JÓNÉV ÉS ERÉNY

II. LAJOS

TÜNDÉRÁLOM

JÓ NÉV ÉS ERÉNY

DRÁMA ÖT FELVONÁSBAN

SZEMÉLYEK

ILMÉRINÉ, özvegy

ÁGNES, *leánya, Petőfiné*

PETŐFI, *pénztárnok*

DÉZSY

DÉZSYNÉ

MOHOL TAMÁS

KÖLTŐ

BERTA, *leánya*

JEREMIÁS, *népcsábító*

BALÁZS, *a jégember*

GÁSPÁR, *kocsmáros*

EMMA |

RÓZSA } *kéjhölgyek*

LAURA |

SERÉNY

ARSZLÁN |

HÖLGYI | *iffak*

RENDŐRÖK, KORCSMAI CIMBORÁK,

KOLDUSGYERMEKEK, ÚRI TÁRSASÁG é. u. t.

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ SZÍN

CSALÁDI KAPCSOK

BALÁZS

(Balázs írásait 1-ső felvonásban kicsalják tőle.)

Mint látom, jó polgár és jó keresztény
Család lakása: szent s királyi képek.

GÁSPÁR

Csitt, csitt Balázsom! Hogyha hallanák,
Hogy jó polgároknak nevezted őket,
Főúri gőgök ellenünk csatázna,
Pedig kérők vagyunk.

BALÁZS

Dehogyan vagyunk.
Magunkéért jövőnk - ülünk le itt. *(Leül.)*

GÁSPÁR

Mit mondanának! Nem látod Balázs,
Hogy már nézésüinktől is süppedez
E pamlag - nem vas embernek való -

(Ágnes és Dézsyné jönnek.)

ÁGNES

Isten veled, hugom! Mentől előbb
Meglátogatlak és kebledbe öntöm
Minden reményimet. Mi édesebb
A vér kapcsánál -

GÁSPÁR

Mellettünk beszél.

BALÁZS

De majd tesz-é?
(Felkel.)

DÉZSYNÉ

Elvárlak.

GÁSPÁR (*hajlongva*)

Asszonyom!

Nagysád!

ÁGNES

Mi kell! Ma nincs szombat, miért
Nem jössz krajcárodért a többiekkel.
S termembe hatni sáros lábatokkal
Mily vakmerőség - el, rút cimborák! (*Csenget, inas jó.*)

BALÁZS

Kedves nővérem, mért oly hirtelen!

ÁGNES

Mit? Csúfot üysz? Nővéred Belzebub.
Ki ez ágrólszakadtakkal!

GÁSPÁR

Nem ösmér?

Engem sem már, nagyságos asszonyom?
Többször valák szerencsés - -

ÁGNES

Handabanda.

BALÁZS

Gáspár, ne bántsd. A vérnek kapcsai
Oly édesek! Mi majd megértjük egymást. -
Kedves nővérem! E becsületes
Zsírkamra: Gáspár, borkeresztelő,
Hozzá adott nevelni jó anyánk,
De többször felszólítva bár, felejté
Két évben a kialkudtat fizetni.

GÁSPÁR (*hajlongva*)

200 forintot - - S mert ügyetlenebb
S makacsb, hogysem pincér legyen, különben
Hízeltetés nélkül, talpig jó fiú.

BALÁZS

Szóval, mert semmi hasznom nem vehette
Haza hozott, - és most testvéri csókot.

ÁGNES

Mocskos szemétdomb! Zsibvásári cégér,
Én még öleljelek! Ki vélek! És
Rosszul koholt regényökkel! Ne félj,
Házunk jobb hírű, hogysen higgyenek.
Téged pedig, kopasz fej, börtönőrök
Tán jobban ismérnek, mint én s az ég.

GÁSPÁR *(Balázshoz)*

Nem lennél inkább pincér? Jobb minálunk. *(Húzza.)*

BALÁZS

Ej-ej nővérem, kissé hirtelen vagy!
No, nőhibának nem nagy. Ám csak az kár,
Hogy nem jövénk üresen, itt tanúim. *(Írásokat húz.)*

ÁGNES *(elszalad, hirtelen eszmélve)*

Hadd lám!

BALÁZS

Hohó! Ha fénytermet nem is,
De észet hagyott atyám örökbe, majd
A bíróság előtt. Ugyis deák!

ÁGNES

Tudod mit! Mondj le a családi névről,
Ne mocskosíts be a világ előtt.

BALÁZS

Mily jól neveltél, Gáspár, a lebújban,
Ott is nem lopni, megfogatni bűn csak.

ÁGNES

Ellenben én itt, mint szűkölködőt
Kitartalak.

BALÁZS

Lám, lám, én gondolám,
Örülni fogsz, hogy két testvéri szübe
Önthetsz panaszt. De rajta nem kapok,
Mit hordjam más baját. Családneved
Tartsd meg, vigyázzak arra is? Hiszen
Ember vagyok. Adj ennem, innom,
S itt van kezem! De mit sem dolgozok.

GÁSPÁR

És pénzemet, nagyságos asszonyom.

ÁGNES *(egy almáriumból)*

Itt van. Te végy becsületes ruhát
S maradhatsz.

BALÁZS

Már testvérségünk ki van.
De mondja ön meg, vajjon a ruha,
Mely rajta van, becsületes mez-é.

ÁGNES

Az.

BALÁZS

Becsületes az is, melyben lopunk?
S Aristidesnek rongya becsúszott. *(Leül)*

ÁGNES

Ha férjem jó, honn nem vagyok.

BALÁZS

Megálljon, asszonyom! Csak én előttem
Ne kérkedjék nagyon rajtam művelt
Könyrületével, az ördög nem alszik,
Kipattanthatnék hát mögött akármit.

GÁSPÁR *(meghatva)*

Balázs!
Úgy látszik, jó fészekben hagytalak,
De ha megunnád, jőj le a leányba,
S a vén Gáspár, mint gyermekét fogad be.

BALÁZS

Sorsod ne mérjen itszéddel. Ne félj,
Ne tegyen szelíddé, mint te a bort,
Nem doblak el rongyommal.

GÁSPÁR

Jó fiú. *(El. Mohol jön.)*

MOHOL

Hol az asszonyság?

BALÁZS

Férje ön?

MOHOL

Nem én!

BALÁZS

Hát honn van. Ah, megálljon egy kicsinyt,
Vajjon minő járatban oly sietve?
Nem férje, mondja, hogy nem kedvese,
Arról alakja jótáll! Tán szabója,
Hogy férje nem láthatja s ön igen.

MOHOL

Imádságtársa.

BALÁZS

Miért nem jött előbb,
Mi is imádkoznánk, de ön siet. *(El)*

BALÁZS

első monológja

(Ágnes és Mohol jönnek.)

(Mohol machinációi szem előtt.)

ÁGNES

Miért nem szóltál, kedves, mindjárt nekem,
Nem érdemeltem-é bizalmadat?

MOHOL

Nehogy haszonlesésnek hidd, szerelmem,
Alázattal tűrök minden csapást
Istentől - ah, de ez kétségbe ejtne.

ÁGNES

Itt a pénz, míg nekem van, néked is van,
Hisz lelkem drágább és az is tiéd.

MOHOL

Lassan barátném, nem vagyunk magunk.

ÁGNES

Ah, egy szűkölködő, én tartom őt.

MOHOL

Alszik. Nem irigylettem pénzt soha,
Mert dőréen láttam elfecsérlni azt,
Tőled tanultam, mennyi élvezet ád
Kegyes tetteiben.

ÁGNES

Csak ne volna férjem.

Mohol! E férj tüzes kardú Mihály
Az éden ajtaján. Csak ő ne volna.

MOHOL

Ő oly jó lélek, hogy ohajtanám
Fölvételét e bánat tengeréből
Az élet országába.

ÁGNES

Jó Mohol,

Én azt hiszem, hogy az nem is szeret, ki
Szerelméért vétkezni fél. Imént
Megloptam férjemet érted - kívánd,
Eltépek mindent, ő sem halhatatlan.

MOHOL

Meglopta férjét? Hát nem kölcsön-é
Az, nő nem lophat férjétől,
S egy embert ment meg, itt van iratom.

ÁGNES *(eltépi)*

S nem jótett-é az égbe bésegíteni?

MOHOL *(titkon)*

Menjünk be, Ágnes, pislog itt az ember. *(Ágnessel titkon beszélve el.)*

(Petőfi, Dézsy és mások.)

PETŐFI

Itt vannak kulcsaim! Tessék önöknek
Megtenni a vizsgálatot.

DÉZSY

Hiszen

Csak szertartás -

PETŐFI

Itt vannak számadásim. *(Az almáriumot kinyitva vizsgálódnak.)*
Ki vagy te vakmerő suhanc szobámban?

BALÁZS

Ember.

PETŐFI

Miféle? Kézműves, művész?

BALÁZS

Minek köszönheted, hogy szült anyád?

PETŐFI

Bolond! Hogy férje férfi volt.

BALÁZS

Azaz

Hogy a férj volt bolond. De félre evvel.
Ládd, pénztárnokság nem tett férfivá,
De ez pénztárnokká s mégis hiszed,
Hogy címtelen az ember mit sem ér.
De ha nem tetszem, szidd anyósodat.

DÉZSY

Bocsánatot, Petőfi! Húszezer
Forint hibázik - többször számolám.

PETŐFI

Lehetlen.

BALÁZS

Hej Petőfi, jól vigyázz,
Szekrényed más kulcs is nyitja tán.

(Két vers a rossz nőkről.)

DÉZSY

Hiába, zár alá kell venni mindent.

PETŐFI

Úgy szólok hozzád csak, mint jó barátodhoz,
Tudom, hogy a törvény kemény, de te
Ismérsz, három napot csak. Tán nyomába
Jövök mindennek, s hogy ha nem, javam
Szent szó biztosítja.

DÉZSY

Csak neked
Teszem meg, sógor [?] - gondold meg, mimet
Tevém kockára.

PETŐFI

Jó derék barát. *(Dézsy s a többiek el.)*

BALÁZS

Megálljon, nője nem fogadja önt.

PETŐFI

Hogyan? Ily cimbora tiltandja-é,
Hogy a férje nőjét akkor látogassa,
Ha kedve van?

BALÁZS

Imáz, tán gyermekért.

ILMÉRINÉ *(bejő)*

(Ágnes előbb érintse ezt.)

Hát többé senki sincs szolgálatomra,
Fiam, Petőfi, vén anyósodat
Ekként becsülöd-é meg?

PETŐFI

Óh, anyám
Ne érintsd a sebet, mely nékem is fáj,
Nézd, nőmhöz vágyok menni és kizár. *(Mohol kisurran, Ágnes jő.)*
Jól látok-é, anyám! Óh, nézd, anyám!

ILMÉRINÉ

Lányom régtől vigyázok lépteidre,
Te az erényt szüdből nyelvedre vetted,
Felejtet, nő, felejtet, gyermekem vagy,
A vér megsértett kapcsa rémes átok.

ÁGNES

Mily szép erényszónoklat, e fiú
Hozzá a példa. Úgy-e jó anyám,
Ezt elfeledted?

PETŐFI

Nő, ki volt veled?

ÁGNES

Egy jó barát, - vagy tán mert lelkeket
Nőbőrbe varrta a sors, hogyha lelke
Egy fiúban lel rokonra, ne
Legyen szabad barátjának nevezni?

PETŐFI

A lélek oszthatatlan, lelkeidet
Tőlem kell elrabolnod a barátnak.

ÁGNES

Tőled? Hát volt-e nálad, gyáva te!
Ha így választott volna, megtagadnám.
Éltemben nem szerettelek.

PETŐFI

Hogyan,
S az esküszónál -

ÁGNES

E nő lett szerelmes
Pénz és cimedbe, és engem, szegényt
Horog gyanánt használt, mert szűmben alvék
A szent szerelem.

PETŐFI

S még kérkedel,
Hogy megcsalál, bár kínom már elég.

ÁGNES

Sosem szerettelek; mit tartozom,
Azt megcselekszem, többre nincs jogod.
S te mit panaszkodol, anyám?

ILMÉRINÉ

Cselédid
Fel sem veszik parancsom, s én szegény,
Vén napjaimra állok elhagyattan,
Szükséget szenvedő, nézd, nézd ruhám.
Hát illik-e ez lányom dús lakodban,
Vigyázz magadra, én nem átkozódom.

ÁGNES

(A lányt már előbb említni.)

A bőséget megszoktad-e előbb?
Szegény polgárleány, szerelmedet
Eladtad az apámnak, s gyermekid,
Egy lányt és egy fiút merő erényből
Kidobtad a világba. Hát nem-e
Ez volna sorsom is, ha a papok
Hókusz-pókussza nem jött volna közbe.

PETŐFI

Ágnes! Te megváltoztál, térj magadba!
Lám, vizsgálták pénztáram s húszezer
Forint hibázik, nem tudom, hogyan.
Hozzád siettem, hogy vigasztalást
Találjak kebleden, be nem bocsájtasz,
Míg másokkal meghitten társalogsz.

ÁGNES

Mit is keresnél nálam híreiddel,
Ha jobbakat nem tudsz, csak azt tanulnám,
Hogy tartozásodat [*Olvashatatlan szó*]
Nem hajthatnám be tőled. Hagyjatok,
Vagy vérig kínozotok már? Jőj, anyám,
Menj kis szobádba, ha vendégeim
Jönnének, szembetünnél rongy ruhádban. (*El mind.*)

(2--ik monológ, asztalon bort hoznak, Mohol.)

(Mert Balázs nem pietistáskodik, Mohol azt hiszi, gyilkoland is.)

MOHOL (*fel-le jár*).

Hem - hem -
(*Leül.*) Isten megáldjon. Lám Balázs,
Te jó fiú vagy, jőj, igyál velem.

BALÁZS

Kétszer se mondd. (*Leül.*)

MOHOL

Egészségedre hát.

BALÁZS

Egészségemre! Ej, család magad,
Ivás ez?

MOHOL

Árt a több.

BALÁZS

Árt vagy nem árt.
Bolond György húnyva tartá két szemét,
Hogy az ne kopjon, s hasznát nem vevé.
Igyál csak.

MOHOL

Nem lehet. Vagy meghalok.

BALÁZS

Te kákabélű, rossz szőrhasgató,
Kiméred tán azt is, mennyit esengj,
S örülj, hányat lépj.

MOHOL

Így - hála nagy Isten,
Hogy evvel is megáldál. Többi közt
Tudom, Balázs, sokat túrtél szegény
Fiú, míg -

BALÁZS

Nem többet, mint bírtam, ám
Igaz, hogy egy pohár bor tönkre nem tett.

MOHOL

Megfordultál, tudom, sok büntanyában.

BALÁZS

Kicsinység, most reménylem csak javát.

MOHOL

Lám, lám; - most jó eszembe - tán Balázs
Te ösmernél egy elszánt, vad kebelt,
Mely szó nélkül kész lenne tenni is.
Azonban ez mind csak mellék dolog.

BALÁZS

Igen, igen, hogyha a levélnek
Utóiratba tesszük a javát.
De sosem csavard velődet annyira,
Jőj, s elvezetlek egy derék tanyára.

MOHOL

Kezet rá! Csak kíváncsiság miatt. *(El mindketten.)*

MÁSODIK SZÍN

*(Gáspár lebuja. Emma, Laura, Róza, Arszlán, Hölgyi, Serény, rongyos nép.)
(Berta lantol.)*

ARSZLÁN

A lányka csókra termett s oly hideg vagy.

HÖLGYI

Én jól fizetek, jőj hát karjaimba.

BERTA

Az Istenért, könyrűlet!

SERÉNY

Sőt szerelm,
Ismérem én már e szerénykedést,
Sosem kérjük, mit úgyis elvehetni.

EMMA

E szép báb rontja vásárunkat. Éj,
Mi bájosan virul.

LAURA

Fosszuk meg őt,
Tanítsuk meg szeretni.

BERTA

Ah, emberek, ha még van kebletekben
Egy szikra jó, beteg apámra kérlek,
Bocsássatok, - hibáztam, hogy jövék,
De még nem ösmerém az életet. -
Im itt minden, mit lantomon kerestem.

SERÉNY

Dühössé tépsz. Ingernek már elég volt.

EMMA

Könnyű szeretni. Csóкод oly hideg
Legyen, mint öklöm. (*Üti.*) Pénzért jó ez is.

RÓZA

Ne bántsátok, reszket, mint nyárlevél,
Jőj, jőj, én elvezetlek.

BERTA

Térdemen
Kérendem az eget, hogy megbocsásson
Minden vétkednek e jótettedért.

RÓZA

Soká térdelnél, hadd csak. Félre tik!

ARSZLÁN

Menjen! Ki ostromolna lányszerelmet
Ilyen soká. Elég van. (*Rózáat öleli.*)

RÓZA

Szép fiú!

Elég veréb, kevés sas, ah, de avval
Kényelmesb bánni és szintúgy madár.
Bort, bort, majd mámorban, majd a hő szerelemről. [!]

EMMA

Mért játszol jobbat, mint mi, nem vagy-é lány?

LAURA

Nyírjuk le fürteit.

EMMA

És adjuk el.

BERTA

Óh, Isten, hogyha elhágysz, én magam
Már védni nem tudom.

SERÉNY

Megvédlek én.

Kis árért, csak szeress. (*Balázs és Mohol jönnek.*)

A LÁNYOK

Balázs, Balázs,

A jégember! Hagyjátok a leányt,
Mert jaj különben. (*Bertát elhagyják s Moholt táncolják körül.*)

EMMA

Mi csókokkal kereskedünk, vegyél.

LAURA

Csókom meleg s féltést nem ismerek,
Mint honn mogorva nőd.

EMMA

Tőlem vegyél,
Én éhezem, forrón fogok szeretni.

BALÁZS

Rossz pénz vacsorádat fizetni, Emma! *(Gáspár és egy lány.)*
(Gáspár egy lányt be nem bocsájt az ajtón.)

LÁNY

Bocsáss apám, hadd lássam, mit zajongnak!
Az jól mulatna.

GÁSPÁR

El, te rossz leány,
Nem mondtam-é, hogy nem szabad belépned
E büntanyára.

LÁNY

Hisz te tartod azt.

GÁSPÁR

Te kis bohó, még ilyeket nem értesz,
El, milliomm, a gazdaság után.
(Kizárja.)
Óh ronda bankák, nem tágultok-é,
Nem látjátok, hogy a nagyságos úrnak
Nem kell rossz csókotok. Ezer pokol!

LAURA

Minő otromba fickó, hagyjuk el. *(Az ifjakhoz mennek.)*

GÁSPÁR

Parancsol ön, szolgálni kész vagyok.

BALÁZS

Mit tettetek megint! Mi lány ez itt?

BERTA

Tekinteted vad, ember, óh, de mégis
Van benne emberérzés. Ments meg, ember.

BALÁZS

Hogy mentselek meg?

BERTA

Vén apám beteg,
Szegény lakunkban ínség vesz körül,
Én ellopódtam lantommal, melyet ő
Taníta meg tapintni húrjait,
Én azt hívém, hogy oly jók mindenütt
Az emberek, mint bátyám és szülöm,
De megcsalódtam. - Óh, vezess ki innen!

BALÁZS

Jőj lány, támaszkodjál reám, ne félj.

MOHOL

(súgva)

Jegyezd meg jól lakását, jót kívánok
E lánnyal tenni.

BALÁZS

Kérlek, csak ne tégy,
Inkább üldözzed, s megköszönheti. *(Örs belép.)*

BERTA

Itt jó bátyám.

ÖRS

Mit Berta? Itt talállak?
Atyám kétséggel küzködék miattad.

BERTA

Ez embernek köszönd, hogy élve lelsz!

BALÁZS

Nem tettem bérért, itt munkám jutalma.
(Egy hordóra lép.)

NÉP

Csend! Jól vigyázz, a jég Balázs beszél!

BALÁZS

Barátim! A terem lebújba küldött
Bűnöst keresni, vagy inkább egyént,
Ki pénzével bűn piszkát elfogadja.
Ki a legény! (*Leugrik.*)

ÖRS

Ha csak piszkára kell,
Nem a rossz tette, ember itt vagyok.
Nem veszthet a pór úgyis jó nevet.

MOHOL

Beszélj vele, - ne árulj el. Derék
Gáspár hát a neved. S nem félsz-e, szólj,
Féllábbal sírban tartni ily tanyát
Minden gonosznak.

GÁSPÁR

Hát ön azt hiszi,
Hogy nem csókolnának kéjhölgyeket
Enyéimen kívül e szép leventék?
Nem volnának rablók ez éhezők,
Hogy rongyos ágyat nem lelnének itt?

MOHOL

Már még sem illik jó ember szívéhez.

GÁSPÁR

Ég látja lelkemet, hogy loptam-e,
Vagy csaltam-é éltemben. Istenemre,
Nyugodtabb arcom, mint sok szent nevűé,
Leányaim a bűnt nem ösmerik,
Jó házi nők, de mondja, hogyha úgyis
Rossz a világ, ne éljek-é belőle,
Mint él a vendéglő abból, hogy esznek.
Mi gondom másra. Bűntanyámra költi
Pénzét az élő, bár ajtómra köp
Nappal - s ha meghal, akkor is füzet még,
Mert én viszem ki végső nyughelyére.

BALÁZS

Nem fér fejébe, hogy nem bűn az, ölni.
Beszélj te néki, hisz te okosabb vagy!
Én apjához kísérem e leányt. (*Bertával el.*)

MOHOL

Kedves barátom! Ládd, nem gyilkolás az,
Az Isten mentse meg lelkünket ettől,
Balázs, mint látom, otrombán beszélt.

ÖRS

Azért jövők, hogy ön jobban beszéljen.

MOHOL

Az gyilkosság, hogyha kedves életétől
Megfosztunk bárkit, mert célunk gonosz,
De hogyha kín, nyomor csak élete
A meggyilkoltnak, így egekbe visszük.
Ha még amellet két lény boldogul,
S így egy szurással ennyi lesz szerencsés,
Rossz tett-e ez, nem, és így nem gyilkolás.
A gyermek is megérti, oly világos.

ÖRS

Lehet. Én nem tanultam oly sokat,
Hogy a belém verett helyszűk miatt
Kitolta volna a természetet,
De lelkem mondja, hogy csak gyilkolás az,
Ha egy embert örökre megfagyasztanak.

MOHOL

Ha bűn volna, bűn a tettben, enfejemre
Essék, reád csak a jutalmazás.

ÖRS

Már én csak mégis inkább éhezem.

MOHOL

Apád s testvéred -

ÖRS

Óh, rossz szellem el,
Vérdíj ne nyomja őket. Én megyek,
Mert nyelved síma, mint sátán-kigyóé.

MOHOL

Derék fiú. Tudd hát, hogy próba volt,
Mert azt kiálltad, mondd szállástokat,
S én felsegítlek.

ÖRS

Próba, hem. Ha az,
Úgy megbocsájtok, hogy feltette rólam.
Szállásunk Szarka-utca 109.

MOHOL

Rosszhoz fordultam, tudja titkomat,
Kétkedett mégis becsületemben,
Ez árthat jó nevemnek. El vele!
A tömlőc mély és ily világfutónak
Ott van, ki már béosztályozza, míg
Testvérét ostromlom. Láb alól
Éppen jó helyre dughatom. E lányt
Bírnom kell. Gáspár, áldjon Isten. *(Megy.)*

JEREMIÁS

Nagyságos úr!

MOHOL

Mi kell?

JEREMIÁS

Szolgalatára.
Embert kínálok.

MOHOL

Hogy, szent férfiú?

JEREMIÁS

Szent és akármí, csak penész dolog
Ne kapcsolódjon hozzá. Egy ütés
Nem nagy fáradság s olcsóbbért adom,
Két heti olvasóm árát kívánom.

MOHOL

Jőj hát, szent ember, mink egymáshoz illünk,
Majd honn bővebben.

JEREMIÁS

Könnyen alkuszunk.

Vége az első felvonásnak.

MÁSODIK FELVONÁS.

ISTENÉRT ALAMIZSNÁT

ELSŐ SZÍN

(A költő szegény laka.)

KÖLTŐ *(merengve)*

„S míg sarja élend Árpád nemzetének,
Áldás s dicsőség Rákóczynk nevének!”
Babért tevék a hősnek homlokára.
Nagyok fonják a nép történetét,
S a vért az elpazarlott életért,
Mit számítás kincssel mért volna fel,
Költők fonják meg az örök babért. *(Balázs és Berta jönnek.)*

BERTA

Atyám, óh jó atyám!

KÖLTŐ

Bertám, te jó vagy,
Csókod, mint fűszeres bor, bátorít,
Nézd, elvégeztem költeményemet,
Még arcom ég a vad csaták dühétől,
De hősöm, ó lány, ez kettős babér.

BERTA

Szegény atyám! Mindég e főtörés
S az óriásnyi gondolat alatt
Ölemből tested sírba roskadoz.
Minő hideg szobánk!

KÖLTŐ

Hideg? No lám,
S arcom ég, Romhányon fölhevültem
Nem is kis munka egy hazát temetni.

BERTA

Te rossz szülő vagy, vagy nem örzenéd-e
Különben élted? Még mit sem ettél.

KÖLTŐ

Igaz bizon, egészen elfeledtem,
De hisz te búsulsz én helyettem is.
Együnk hát.

BERTA

Üdvözöld e férfiút,
Add jobboldat, lányod mentője az.

KÖLTŐ

Adj Isten!

BALÁZS

Ami nincs.

KÖLTŐ

Költő ön is?

BALÁZS

Amíg pénzem kiér. Mit költenék mást.

KÖLTŐ

Hazát, hő érzetet.

BALÁZS

Mindég hazát,
Melynek csak átkát ismerem, szerelmet,
Mely álnok. Van költészet bennem is,
De lelke égtől szállna poklokig,
Nem hárfahang, de szélvész lelkesítne,
Mely árbócot tör, csillagot kiolt,
Zengnék bünt, zengnék, mint a támadás
Zúzott Istent, s ez mind törvénytelen tárgy.

BERTA

Jőj hát, atyám.

KÖLTŐ

Hová?

BERTA

Ebédelünk.

KÖLTŐ

Ah, úgy. Menjünk. De lesz-e mit, leány?
Mint látja, nincs mit kapni ételünkön,
De ez hízelgők ellen biztosít. (*Mohol belép.*)

MOHOL

Dicsértessék az Isten.

BALÁZS

Jó napot,
Lám, hol találkozunk.

MOHOL

Jó embereknel.

KÖLTŐ

Tündér az én Bertám! Lám, semmiből
Mi jó ebédet alkotott. Be rég
Nem ettem ily jóízűen. Se baj,
Elkészült költeményem, nézze ön,
Lesz nyugalom, örök név, ág fejemnek.

BERTA

Önt szent embernek tartja a világ.

MOHOL

S nem szent-e lángom? Egy szót, óh leány,
Írúl imádságtól tört életemre,
Hadd lássam, nem zúgott el hasztalan,
Mert érte üdvöt angyalajk ígér.

BALÁZS

Hohó! Már ily dörögve!

MOHOL

És mi gondod.

BALÁZS

Óh féld, leány, a szentes ajkakat,
A görbedt gerincet, mely, ha kell,
Csatára szállni, férfias erővel
Mosolygva bérgyilkost fogad. Szemén,

Míg csillog a mosoly, ha ifjú lányt
Csábít, vitézül vív, könyörg, fenyít.

MOHOL

Mi méltatlan gyanú. Én Istenem
Után Bertát imádom.

BALÁZS

Adja Isten!
Nézd Berta, nem hízelgek álerényt,
Felpattanó, könnyelmű, vad vagyok,
A jót hajszolva nem latolgatom.
Utáltam a lányt.
Megláttalak lány és megváltozám.
Mentől tovább szunnyadt szívem szerelme,
Annál fenyítőbb árban dül ki most.
Nem fonnyadt száz lázban fel-felhevülve
Árnnya, miként tinálatok. Leány,
Ha te szeretni bírsz!

MOHOL

Haha! Mit gondolsz? Hol vagyon tanyád,
Mi címe volna nődek. Nézz meg engem,
Aranyládán leend lábzsámolyod.
Cim, birtok és egy égő szív tiéd.

BALÁZS

Nincsen tanyám, osztályrészét kinek sem
Szükítém meg. Mit Isten ád nekünk,
Egyetlen címed e szó volna: *nő*,
Nem adhatok mást, hála Istenemnek
Én azt kívánom, nőm vadul szeressen,
Engem szeressen és ne a mezt,
Melyt holnap eldobok. Mert feltevém,
Kitépném keblemből is a nevet,
Mely jobb hangzású lenne, mint szavam.
Válassz leány! Óh, válassz ám, de gyorsan,
Mert hogyha habozol, langy érzeted,
S ha az, nem boldogítsz.

MOHOL

Megállj, leány!
Ne válassz. Mondd, egy csak mely reményt ad
S nyugton várok a végetlenig,
Mint Márja kép előtt tűzálldozat.

BALÁZS

Minek ily szív, mely nem szeret?
Etnát felfűjni nem lehet, tüzet
Igen, melynél megfőlné tán az étel,
Miért halasztni hát, - halál vagy élet.
Együtt teremtek csak föld és nap tüzet,
Mondd, nem szeretsz, és én elhamvadok.
De ha igen, mért csalsz egy perccel is,
Mely engem illet. Mondd e kis szavacskát
És frigyünk áldva Isten, föld előtt.
Nem mond ugyan rá áldást a barát,
Nem jó fejedre asszony fékető,
De hát miért is az a szenvedélynek?

BERTA

Önnek hát ágyas kell csak, nő kegyednek?
Hol életünknek sorsáról határzunk,
Hallgatni kell a szívnek, szól az ész.
Sosem leendnék én is becstelen,
Nem szánná-e ön öszfejú apámat?
Nekem nincs éltém, én csak érte élek,
Vénségét édesíteni. Ön reménylhet.

MOHOL

Óh, Berta!
(Körülnéz és letérdel.)

BALÁZS

Nézz körül, ne lássanak.
Választottál; adj Isten, meg ne bánd.
Óh, Berta, vigyázz, el ne tántorítson
Kincsének csillogásával, vigyázz,
Körül ne fonjon hízelgő szavakkal.
Nekem csak ágyasom lehettél volna -

(Okoskodás a papokról, esküvésről.)

Ha szívedet eladtad gyűrűdért,
Vigyázz, hogy megkapd. Hogyha jó napod,
Mely gyászt hoz életedre, szólj nekem
És én megvédlek. Most Isten velünk. (El.)

MOHOL

Most hát enyém vagy! S éltém célja lesz,
Gátolni, hogy kívánni mitsem tudj.

BERTA

Gondoljon ön inkább szegény atyámra.

MÁSODIK SZÍN

[A kézirat itt megszakad.]

II. LAJOS

DRÁMA ÖT FELVONÁSBAN

SZEMÉLYEK

II. LAJOS, *Magyarország királya*
MÁRIA, *neje*
BÁTORY ISTVÁN, *nádor*
MAZOVI ZSÓFIA, *neje*
VERBŐCZI ISTVÁN, *személynök*
SZAPOLYAI JÁNOS, *erdélyi vajda*
SZÁLKÁN, *esztergomi érsek és prímás*
SZERENCSE, *kincstárnok*
BRANDENBURGI GYÖRGY *őrgrof*
BORNEMISSZA JÁNOS
TOMORY PÁL
TURZÓ ELEK
FRANGEPÁN KRISTÓF
ÁRTÁNDI PÁL
ZOBI MIHÁLY
DE VIO TAMÁS, *pápai nuncius, német tanácsos*
PÓKI PÉTER
BASI GYÖRGY
MARTINÚZI
PEKRI, *adószedő*
KULIFAY, *segéde*

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ SZÍN

*(Zápolya kastélya előtt. Zápolya, Póki, Basi jönnek a kapun.
Martinúzi távolabb, jobbra kis házak.)*

ZÁPOLYA *(levelet olvas)*

Perényi nádor meghalt.

BASI

Itt utóda.

SZAPOLYAI

Végakarátja volt, hogy a király
Koporsóját kísérje a Dunáig,
A főrendek ki a pesti határon.
Száz fáklya égjen, száz zászló lobogjon. -
Kicsinyes lélek, dőre hiúság,
A sírra hányva. - Boldogult atyám,
A nádor egykor borkupát, lovat
Hagyott barátilag fejedelmének.

BASI

S fia mit hagy majd, mint nádor, ha meghal?

SZAPOLYAI

Áldást vagy átkot, még azt nem tudom,
De azt érzem, hogy nagy nevet igen.

PÓKI

Csodálom, hogy még nem hívtak Budára.

BASI

Ezt el kell várnod méltóságodért. *(Martinúzi nevet.)*

SZAPOLYAI

Fickó, miért nevetsz?

MARTINÚZI

Hogy ilyen bölcs
Urak minő badar tanácsot adnak.

BASI

Mi vakmerő ez?

SZAPOLYAI

Jőj idább fiam,
Mondd bátran, hogy mi lenne véleményed.

MARTINÚZI

Hogy bár előbb már nyergeltettél volna,
Aztán kérdezted volna nézetem.
Nem várja a sas, hogy prédára hívja
A varjuhad. Villámként csap közéjek.
Nem várja a párduc, hogy útjait
Ravasz rókák egyengessék előbb.
Még nem nyergeltetsz?

SZAPOLYAI

Póki, utazunk!
Mi díjat kérsz, György, e tanácsodért?

MARTINÚZI

Vigyél el engem is, nagyságos úr!
E szűk falakból a világot vágyom.

SZAPOLYAI

Egész a konyháig leszáll-é már
A nagyravágy?

MARTINÚZI

Nem, nem, odáig száll csak,
Ameddig a szellem s erő leszáll.

SZAPOLYAI

Fiú, honnan veszel te ily eszméket?
Pajtásid istállóimban dőzsölnek,
Játék s tivornya legmagasb vágyásuk.

MARTINÚZI

Uram! Láttál már rózsát, csanálát
Ugy-é, egy földben. Illatot huz az,
Emez mérget - a földből, mely egyik sem.

(Kívül zaj, dobszó, emberek futnak a házakba s zárják.)

SZAPOLYAI

Mi ez?

EGY NŐ

Jaj, az adószedők! *(Elfut.)*

EGY LÁNY

Segítség! *(Szapolyai lábaihoz dől.)*

SZAPOLYAI

Kelj fel, leányom! Szólj, mi baj!

LEÁNY

Uram!

Hatalmas vagy, védelmezz a szegénytől.

(Üldözők jönnek s megállnak. Pekri, Kulifay s néhány pár jó.)

POROSZLÓ

Megálljatok, im a nagyságos úr.

PEKRI

Nevethettem, midőn vadáskutyáink
Az asszutól megrészegedtenek.

KULIFAY

S gazdánk, a fősvény polgár, aki még
Magától is sajnálta azt a nektárt,
Mint nézte fejkavarva.

BÍRÓ

Uraim!

Irgalmat kérek e szegény helységnek.
Két évben adtuk a szörnyű adót,
Jövedelmeinknek hason felét.
Az úrnak fél jövedelmi is kincs,
Melyből úrként él, a szegény egész
Vagyonkájával is csak nyomorog,
Felével ében hal.

PEKRI

Csitt, gyáva pár.

BÍRÓ

Hisz nem kívánnók károkat, urak.
Beszedtem minden ékszert asszonyinktól,
Hálánk jeléül emlékül ajánljuk,
Csak némítsák el azt a dobolást.
A kincstartó Szerencsés Imre úr
Hajhásza szedik marháinkat
Potya árért el a kótyavetyén.

PEKRI

Hadd lám - *(Kíváncsian nézik az ékszereket.)*
Igaz, szegény falu lehet,
Hol ily hitványságnak ékszer neve.
Majd meglássuk, teszünk, amit lehet. *(Kulifay elteszi az ékszert.)*
De azt a lánykát, merre is szaladt?
No, mondhatom, szép vendégszeretet.
Aztán tegyek kegyelmetek javára.

SZAPOLYAI *(előlép)*

Mi történik itten, birtokomon,
Ki e két szemtelen fickó?

KULIFAY

Nagyságos úr,
Mi a király adószedői, a
Tolnán határozott segílyt szedjük be.

SZAPOLYAI

Tolnán határozott? Az pártos gyűlés volt.
A köznemesség s nagyszavú vezére
Verbőczi, a személynök, még nem a hon.
Mutassatok csak egy fényes nevet,
Csak egy urat, ki benne részt vett volna.

PEKRI

De mégis szentesíté a király.

SZAPOLYAI

Ha szentesíté, úgy csak tartsa meg,
Mi nem fogadtuk el, s nem fizetünk.

PEKRI

Kérlek nagyságos úr!

SZAPOLYAI

Hej, emberek
Villákra. Űzzétek ki e rablókat
Határaitból. - Amit loptatok
Gazok, elő vele. Hogy nem húzatlak
Ágasra, a királyért nem cselekszem.

[A kézirat itt megszakad.]

TÜNDÉRÁLOM

DRÁMAI KÖLTEMÉNY

ELSŐ SZÍN

(Tündérország. Tündér szép Ilona trónon nyugszik. Tündérek.)

TÜNDÉREK KARA

Lágy rezgése nyári légnek,
Gyors felhőnek tünde árnya;
Mely hajnalban zsong, az ének,
Szín, melytől ég pille szárnya, -
Szűz mosolya hő ajaknak,
A szemérem pirulása;
Semmik ti, mik elragadnak,
Ember lelkesítő álma:
Jőjtek mind, jőjtek mind!
Hogyha a tündérparancs int.
Aminek kéj földön árnya
Testet öltön magára.

MÁSIK KAR

Minden édes bűvölet,
Mely a föld rideg porára
Fúval érzést, életet
S elreppen mint égi pára,
Melyet sejt csak s kincse bár
A vágyó emberkebelnek,
Durva kart, ha rája tár:
Csak rideg valót ölel meg, -
Jőjtek mind, jőjtek
Szép nyáréji képletek;
Feretegnek orgonája,
Harmatcsepp, csillag sugára...

ILONA

Elég, elég ne is boszantsatok!
Lelkem mind evvel régen jól lakott.

DALÁR *(dal tündére)*

Nem vonz-e hát többé tündérzene,
Küzdő érzések zajgó tengere,
Mely majd csilló habgyönggyé törik,
Majd bömböl és zúg rémes mélyeig?
S épen mivel nincs megfagyott szava,
Kimondhatatlan érzés szól általa?

TÜNDE *(báj tündére)*

Nem nyugtat-é meg többé a varázs,
Melyet kívülünk nem bír semmi más,
Hogy ami lelkesítő s szép vagyon,
Tündér csókjának égni kell azon:
A lány arcán, duló villámokon,
A rózsza kelyhén, ostromló habon,
És minden, aki ebben kéjeleg,
Az minket áld, minket tündéreket.

CSILLA *(szeszély tündére)*

Nem vidít-é fel a játszó szeszély,
Mely tükröt ingat, ahol árja mély;
Virágocskát terem a sír felett,
S odáig is mosolygással vezet.
A rózsafán maró tövist terem
Virága, hogy még igézőbb legyen,
De a tövisre is virányt lehel,
Hogy elviselje a tépett kebel.

DÉLIBÁB *(képzelet tündére)*

Mi az, mi az, mire vágyad lehet,
Midőn szolgál a gazdag képzelet,
Mely bűvös báját ott terjeszti szét,
Hol Istennek világa megszűnék.
Csak egy göröngy - s alapja megvagyon
Egy új csillagnak. -

ILONA

Ah, unatkozom!

TÜNDÉREK

Unatkozol? Mi szó tündérajakról!

ILONA

Tündérajaknak egy nőszív parancsol.
Mig a földön vala honos tanyánk,
Ah, addig szép világ volt! Illatos
Berek rezgő árnyában, holdvilág
Hullámain tánc és dal oly zajos;
Majd a szikrázó tó gyűrűzetén
Bolintozó nád suttogása közt
Merengtünk, mint nap útja közepén,
A pusztán, melyet délibáb fűrészt. -
Mi szép mulatság volt enyelgeni
A föld fiával, áldást szórva itt,
Amott gyötrelmet; s tünde képzeti
Ajándok volt mindkettő, melybe hitt.
A földi lánnyal versenyezheténk
S ha meggyőzhettük, milyen élvezet!
Mert bár a dics mindenkor a miénk,
Előnyben ő van a tündér felett.

CSILLA

Miért, királyné?

ILONA

Óh, ne kérdd, ne kérdd!
Egy kis tündéri van mindannyiban,
Míg a föld gyengeségét, mely megért,
Melegjét, mely vonz, vágynunk hasztalan. -
No de azért nem volt panaszra ok:
Ifjú természet, ifjabb érzélem,
Mindenfelé még hatni, tenni sok ...
Megértett olykor egy-egy emberem.
S az a sok, sok dicsőséges kaland!
Majd egy királyfi, egy kobor lovag,
Halvány dalnok, kezében játszi lant,
Szerelmes pásztor, ádáz várurak.
Elmúlt mind. Most, hogy a vasút robog,
Távirda játszik, gőzkazán fűtyöl,
Papírral ölnek a napilapok,
Légszesz lámpák közt a hold elcsücsül,
Várat, zárdát dönt villám, rág a szú,
Csak a moslékos gyár büszkélkedik:
Mint teknősbéka önmagába bú
A meghűlt ember s ottan vénhedik.
Döngetheti tajkát* a szép, - ha vak!
A nagy, - ha más világ neki - nem ő!

* Arany szerkesztői jegyzete. Tajok, Ballagi szerint, paizsteknő (eredetileg teknősbéka héja).

Hogy érezné meg tündérujjak
Villanyát? Hisz nem tűzsehr, mi jő.
Hiába volna szállanunk közéjek!
Nem sejtve tündért, meg sem értenének.

CSILLA

Bájos királyném hirtelenkedel,
Akad még most is egy-egy hőbb kebel.
Ismérek olyat, aki értene
És sejtésünkkel van már is tele.
Haszontalannak tartja a világ,
Kedvesnek én, - s midőn a gyepré dölve
Néz megvetőn az emberküzdélemre:
Úgy érzi, néki nyíl minden virág;
Azé, kinek terem csupán a baj.
Mind néki hangicsál a sok madárka;
Majd ráijeszt a népek zsarnokára,
Boldog világ lesz, és megszűnt a jaj.
S mind e nagy dolgot fekvé végzi el.
Mellette ülök homlokát legyezve,
S mosolygva oly furcsát sugok fülébe,
Hogy szinte önmagából is kikel.

ILONA

Mely ország rejti őt? Ez drága kincs!
Nevezd, s hálámnak, tudd, határa nincs.

CSILLA

Talán csak inkább megtartom magamnak.

ILONA

Hűtlen jobbágyok hát itt is akadnak!?

CSILLA

Zsarnok királynék hogyha fosztogatnak...

ILONA

Csitt, ez pár bűn, ne mondjad a nagyoknak.
Én csak parancsolhatnék, ámde kérek.

CSILLA

Hát én, a gyöngé, mindig csak kitérjek?
Hadd őt nekem, a hóbertos fiút.
Enyelgve, játszva kísérendem én
Ábránd s káprázat közt az életút

Jól elfátyolozott kietlenén.
S ha nem lel is dúsgazdag kincseret,
Melyet, ha útján egy kis rög mered -
Vad hangsikoly - halálíg sértene.
Talán nem ismered fel sírjaig,
Mindegy, azért körében lenghetek,
S boldog vagyok, ha látom: boldogít
A rálehel szeszélyes képzelet.

ILONA

Ah... ah! Van is dicsekvésedre ok;
Én ily balgán szerény már nem vagyok.
Kivánom ismerjen fel s tudja azt,
Ki küld reá vést és mosolyog tavaszt.
Fáradjon értem örülten, vadon
Szeressen és az édes fájdalom
Egész mennyét és poklát élje át.

CSILLA

Mig eltaszítod majd - ha megunád.

ILONA

Nos aztán ember mit kívánna még?
Elég: egy percig volt övé az ég. -
De jó, ne mondd honát, ugyis tudom
Mi volna más, mint a magyar haza?
Onnan került utolsó bajnokom
János vitéz is, a szép dalia. -
Csak ott találni még egy-egy zugot,
Hol pásztortúznél rólunk szól a dal,
A múlt visszhangja most is suttog ott,
Gyermekregéknek hímes szárnyival;
A honfiszívből tündér álmokat
Repít felénk egy-egy rejtett sohaj,
S hahogy szeret, vagy bútól megszakad
Még hisznek benne, s nem veri kacaj. -
Ah, a köszén-civilizáció
Illatja a viráglehelletet
El nem riaszthatá még. - Ámde jó
Ne mondd, azt is tudom, ki embered:
Költő, ki volna más? Nagy léptei
Sohsem tartnak mértéket a tömeggel,
S vagy az utat bolondúl ő töri,
Vagy elkórász, ha holmi limlomot lel.

CSILLA

Jól van tehát, költő, azt is tudod;
De hát hol rímeket ezrek faragnak,
S szárnyas lovak oly bőviben akadnak,
A keresést százszor megátkozod.
Ez jó szerencsének tekint, ha jössz,
De illőbb, úgy hiszi, ha tart sub rosa;
Amaz kilesz veled s kiír - mi próza -
Rangodból amit azt, ha felfödöz.
Egyik Maecenásnak készítve tesz
S olyan kötet költészetet adand be,
Hogy halhatlan tündér természeted se
Emészti el, míg a földön leszesz.
Akkor botolsz majd kedvesemre, s fáradt
Kedélyre, testre már öröm nem árad.

ILONA

Igaz, igaz, kérlek, hát add nekem.

CSILLA

Elrontanád őt. Százszor újra: nem!

ILONA

Ah Csilla, Csilla!

TÜNDÉREK

Hallgasd meg királynénk!

ILONA

Mi új érzés! Eddig nem ismerém még
Az akadályok édes mérgeit;
Ha eddig vágytam, mostan égve égek.
Egész világot érte, Csilla, néked.

CSILLA

Nem, nem!

ÁMOR *(bosszúsan fellép)*

Mi felfordult világ ez itt?

TÜNDÉREK

Ah, Ámor a hatalmas! Béke, csend.

ÁMOR

Ilon, az ifju a tiéd leend.
Kis Csilla, nos mit duzzogsz? Látom én jól:
Az ős Olympon mily gazdálkodás foly.
Az asszony nép fellázad untalan.
Alig lopózkodott be hízelegve
Már pusztulás jött az ős istenekre;
Csak én maradtam írmagul magam.
Meghagytak, mert lenézték gyermek arcom,
Miattok itt akár szüntelen alszom,
Munkát ugyancsak nem hagynak nekem.
A földön? Arról, ah, mért is beszélek!
Telekkönyvpajzsok, szerződési vérték
Felfogják legkeményebb fegyverem.
Helyembe léptek hírlaphirdetések,
Nénék, banyák, kozmetikek, üzérek -
Itt meg szeszély, pajzánság, képzelet.
De sok, ami sok! A játékot meguntam,
Alattvalóim lesztek, mint a múltban,
S törvényt teszek mindnyájatok felett.
Ilon, az a fiú legyen tiéd,
De élvezvén majd egy tündér kegyét,
Ha üdvét gőgje nem birandja el
S dicsekszik véle a rossz porkebel:
Dicsedben többé meg nem lát soha,
Míg érdemesnek nem tartod reá,
Hogy egykor hitvány mezben lépj elé,
S ő benned a tündért felismeré.
Ha ellenben te játszanál vele,
Kebledről lábadhoz taszítva le,
S szolgát, nem kedvest óhajtsz csupán,
Gyalázatot hozván eképp reám,
Áldásom átokká fordítva el:
Bűnöd legádázabb boszúmra lel.
S mind addig ver kérlelhetetlen vezeklés,
Míg híveim közt a leg-is hivebb léssz.
S most kis mosolygó Csilla, menj, vezesd
Ilont. No, fel se vedd e kicsi bajt!
Hidd el te vagy, ki legkevesebbet vesz,
Kisérjen jókedv, míg más tán sohajt.

MÁSODIK SZÍN

*(Vadregényes táj. Az előtérben jobbra malom. Messze kastély.
Csilla Tündér szép Ilonát vezetve megjelennek.)*

CSILLA

Im itt vagyunk. E helyt szoktam vele
Enyelgni - -

ILONA

Mily alakban?

CSILLA

Láthatatlan.
Elég, hogy engem érezett szive,
A föld lányát nyugton csókolni hagytam.

ILONA

Tán kedvesét. S ki az?

CSILLA

Molnárleány.

ILONA

Ah, ah! - -

CSILLA

Várjunk csak kissé, itt az óra,
Hogy láss magad.

ILONA

Csodálatos talány
Költőd s kalandod -

CSILLA

Óh, bár válna jóra!

A KÖLTŐ *(könyvvél kezében jó a háttérből)*

Nagy árnyak! Óh, csak lengjete körül!
Lelkem megérez és ernyedetlenül
Ontom küzdésetek, int a nagy idő.
Elesni, győzni - véletek dicső. -
Ti a tömegnél egy fővel nagyobbak,
Erényeitek rám is átragyognak.

Achilleus haragját érzem,
Maratonnál kigyújt a győzelem,
Colomboval lángcsillagzat vezet,
Fingálhoz a borongó képzelet.
Mi a jelen nekem - ah, el vele,
A kor hitványabb-é vagy embere?
De nem káromlom hát a napsugárt,
Mely végig árjadoz, - az illatárt!
A lány szerelme, a százhangú ének,
Nem-e mind szívverése a jelennek.
A képzelet, mely nagysághoz vezet,
[Olvashatatlan szó] sírt tár fel nekünk,
Belé csak a [Olvashatatlan szó] jelen tehet
Egy kis sugárt, melynél melegedünk.

[A kézirat itt megszakad.]

Információ

DRÁMATÖREDÉKEK, DRÁMATERVEK

CD-szöveg, Madách Imre összes művei

DRÁMATÖREDÉKEK

JÓNÉV ÉS ERÉNY

A drámatörredék kézirata az OSzK Kézirattárában az 1399 Fol Hung szám alatt található. 6 levél, külön címlap nincs. Keletkezési ideje a negyvenes évek eleje (1843?). Az I. felv. két színjelzését megcserélte, a szöveg azonban a leírt rendben folytatódik. Egy felvonás és a másodikból egy szín készült el, de az egészről maradt egy tervvázlata, *Álszégyen* címmel. (Ezt itt közöljük, forrás: Madách Imre összes művei, sajtó alá r. Halász Gábor, Révai Kiadás, 1942. A *Vegyes feljegyzések. Színpad* cím alatt, II. kötet, 721-723. l.)

A drámatörredék szövegét Halász Gábor szerkesztette *Madách Imre összes művei* (I-II. k., Bp. Révai, 1942) első kötetéből (1013-1043 l.) vettük. Jelenlegi CD-szövegünk ennek a legutóbbi szövegnek újra ellenőrzött, több helyen javított, kiigazított változata. Jelen CD-kiadásunkban modernizáltuk a drámatörredék helyesírását, természetesen csak azokon a helyeken, ahol a változtatás nem rontotta el a darab jambikus verselését. Tehát nem változtattuk meg a gyakori, a ma helyestől eltérő hosszúságú magánhangzós (pl. *hírű, könyrületével, ohajtanám, becsületes* stb.) szóalakok, továbbá a ma helytelen rövid vagy hosszú mássalhangzós (pl. *könyelmű*), hibás helyesírását, ha a verselési helyzet úgy kívánta. (A helyesírási elvek részletesebb indoklását ld. A METINF - Az ember tragédiája információs dokumentumában!) Nem változtattunk természetesen Madách régies, vagy nyelvjárási szavain, egyéni szóalkotásain (mint pl. *itszéddel, reménylhet, fékető* = főkötő stb.), a régies ragozáson (mint pl. *tiltandja, gyilkoland, jőj* stb.).

A drámatörredék kidolgozása még némileg vázlatos, egy-egy részletet, monológot csak jelzett, de meg nem írt. Az odavetett megjegyzések jelzik a jelenetek irányát. Az ilyen vázlatához tartozó megjegyzéseket **vastag betűvel** elkülönítettük a dráma szövegében. A kézirat 3. levelén az első jelenet rövid, vázlatos summázata található, ezt a részletet, mint a drámatörredék „szövegváltozatát” itt közreadjuk.

BALÁZS

(*Gergellyel bejön*)

Mint látom, jó polgár háza, király és szent.

GERGELY

(*félénk, csendesíti Balázst, a kanapéra nem enged ülni. Mondja, kérjen*)

BALÁZS

(*mond*)

Hisz jogot kívánok.

GERGELY

Ne feledkezz rám, ha jó dolgod lesz, kis gyermekségedtől neveltelek, meg is tartottalak volna, de nem dolgoztál, garázdálkodtál.

ÁGNES

(*jön, testvérével vált igen baráti szókat, ez el.*)

BALÁZS

Úgy jer karajaimba, ha a testvéri érzet oly szent előtted.

ÁGNES

(*henceg.*)

BALÁZS

(*az írásokkal lép fel.*)

ÁGNES

(Egyszerre szelídül, kéri azokat.)

BALÁZS

Ösmerjük e fogást.

(Nem adja.)

GERGELY

Gyere vissza hozzám pincérnek.

ÁGNES

(kiköti, hogy hallgasson és ígér neki tartást.)

BALÁZS

Csak ez az akadály, igen szívesen, csak dolgom ne legyen.

GERGELY

Ha meguntad, jőj hozzám, ha el is marad az évi fizetés.

(El.)

MOHOL

(jön.)

(Áhítatoskodás, meglopják urát, őrnek teszik Gergelyt. Ez elutasítja Petőfit. Petőfi panasza.)

Madách Imre **feljegyzései** között a *Jónév és erény* c. drámára vonatkozóan a következő vázlatokat, ötleteket, fogalmazványokat találták:

JÓ NÉV S ERÉNY

(Álszégyen)

Jellemek

Vén nő.

Pórszármazású, álszégyenből elsikkasztja gyermekét, később saját lánya kínozza az ájtatoskodót.

Leánya.

Először grófhöz megy, rangja kedvéért, akkor ébred csak benne a szerelem, anyjára már csak ezért is apprehendál. Férjét lopja s vele szeretőjét ajándékozza, megöleti, de mihelyt másodszor nő lesz, rútulni kezd, a hidegülés és kétségbeesés örültté teszik. Később is grófi pretenciója bánja választását, hogy kicsiny.

A gróf.

Érzi állása fonákságát, de a házasság elválhatlan, nem segíthet magán, s irigylí a bérnyilkost; kell magát védni is, mert bűn az öngyilkosság s büntetendő, mi iszonyú, nincs mentség.

A lelenc.

Egy cinikus, rövid, minden fonákságot ösmerő s utáló, bár nem *stricte* morális, mégis jó, a keresztényi szeretet kenyerét evő; semmi szerelmet nem hívó, jónak látszani nem akaró.

Szegény tudós.

Magasztos, zavart, elfogott, igen szegény költő és fizikus, kit charlatánná akarnak tenni a gazdagok, magukat is ékesítendőek a névvel. Koldulni megy, - kidobatik.

Leánya.

Ki apja támasza, jó nő, ki a főköttől nélküli szerelmet is megveti, de elcsábítatva látva, hogy csábítója felejt, megőrül. (Kacagó örülés.)

Fia.

Becsületes, durva, ajánlkozik gyilkosul, becsületes harcban, de látva a vénet, visszavonul, miért a filiszter mint vagabundot bezáratja; innen kikerül, munkáját veszti, mert megbélyegzett; a rabtartási pör költség, megveri a filisztert, írását visszaadja. Rettentő büntetés.

A filiszter.

Uzsora, hipokrita, buja, a drága igazsággal is nyomó. A gróf jön hozzá pénzért, de önpénzéből. Kicsinyes.

Kocsmáros.

Víg, jó, nyitott, ki mégis keresetből bordélyt tart s halottbérő. Becsületes, nyílt, falusi ember. A gazdagok, ha nem tartanák, kik utálják, - nem volna bordély.

Nézem, mit tud a rózsza illatot, a bürök mérget húzni a földből.

Ez ellen csak prédikálnak, ellenünk rabláncot mutogatnak.

Óh, a gazdagok nem tudják, mit szenvedünk mi. Mi hivatalja? Semmi. Mit tesz? Semmit. é. u. t.

Az ősz fűrt mért tiszteletes magában?

Kényelemben jónak maradni - nem mesterség.

Ne kérj itt szent nevekre.

A státus csak ingyen akasztja, akik a törvényt írják nem kénytelenek lopni.

Éltet adott jóakaratból.

Képed nem tetszik - vívunk.

Álszégyen.

Bizton lehelhetsz mérget mindenikre.

Ez egy nevet kívántam, hogy kíméld meg.

Nem teszték mindent jóvá a pénzzel, a bünt nem adjátok át.

Írjátok síromra: „Szent a törvény”.

Nincs jogcím ellenek! Ők törvény szerént tesznek! -

Mondják: tiszteljed anyádat, nem ismerem, nem is tisztelhetem.

Boldog vagy, hogy nem ismered.

II. LAJOS

A drámatöredék kézirata az OSZK Kézirattárában az 1400 Fol Hung szám alatt található. 2 levél. A rövid töredék címlapján jegyzet: „1855 szept. 17-én.” A drámatöredék szövegét Halász Gábor szerkesztette *Madách Imre összes művei* (I-II. k., Bp. Révai, 1942) első kötetéből (1045-1051. l.) vettük. Jelenlegi CD-szövegünk ennek a legutóbbi szövegnek újra ellenőrzött, több helyen javított, kiigazított változata. Jelen CD-kiadásunkban modernizáltuk a drámatöredék helyesírását, természetesen csak azokon a helyeken, ahol a változtatás nem rontotta el a darab jambikus verselését. Tehát nem változtattuk meg a gyakori, a ma helyestől eltérő hosszúságú magánhangzós (pl. *kisérje, varjuhad, huz* stb.) szóalakok, továbbá a ma helytelen rövid vagy hosszú mássalhangzós (pl. *asszutól*), hibás helyesírását, ha a verselési helyzet úgy kívánta. (A helyesírási elvek részletesebb indoklását ld. A METINF - Az ember tragédiája információs dokumentumában!) Nem változtattunk természetesen Madách régies, vagy nyelvjárási szavain, egyéni szóalkotásain (mint pl. *csanálat* = csalánt), a régies ragozáson (mint pl. *kivánnók, szentesíté* stb.).

Madách Imre **feljegyzései** között, a színpadi jegyzetek még nem *II. Lajos*, hanem *Verbőczy* címmel szerepelnek. Ezek a vázlatok a következők:

VERBŐCZY

Jellemek

Verbőczy.

Kis nemzetségből, önerejével felszárnyaló. Egy fényes lányba szerelmes, de szülői akadályozzák. Elszánja magát kizárólag politikára, s a népet képviseli. Király, mágnás üldi; úgy van, mint a vén káplár, kit a taknyos tiszt egy illedelmi hibáért megcsapat.

Báthori.

Vetélytársa; szerencsés politikában, szerelemben, az arisztokráciát képviseli, kegyenc - népgyűlölő. Pátosszal pótolja a lángészt. Cselt keres és használ. Kicsinyes.

Neje.

Verbőczyt még szereti, de erényes marad, depoetizálódik. Vészben óvja Verbőczyt, mostoha fiát tanítja, s ápolja jó elvekbe. Mulatság vesztí, a borsot nem szórja el. Csak jó tettekben él.

A király.

Szükséget szenved, mások gépe, könnyelmű, pazar, ingerlékeny, perc embere.

A királyné.

Energikus, álbüszkeségnek feláldozva javát, egy eszmével igen fel bírja magát ingerelni. Az hízelg, ha dicsérik szépségét.

Zób.

Az örökös nyugtalankodó, a podagra törött.

Martínuzi, mint kukta.

Martinuzi apja, mint pór.

Fraibaiter haláltól menti meg Verbőczyt, ezt hálálja, éltét haszonra fordítja, ha nincs tett, rabol, Mohácsnál ott van, nem jobb-e ez a halálnál?

Népnyomorító adószedők.

Gondolatok

Kövezték a törvényt, mert szívökbe volt írva, s *akarátjok* volt.

Mondjátok, a magyar király éhen holt.

Verbőczy: Engem a kor szült, - én azt képviselem, hatalmam egy egész kor!!

Verbőczyt akarja látni a király, irigyli s kérdi, boldog-e? Mond: nem.

Martinuzi. Azon gondolkozom, ha a bolond ki azt hiszi, király, az volna, megszűnnék bolond lenni? Így ki halhatatlanságról álmodik - Nem tetteikért azok a királyok, de tetteik azért halhatatlanok, mert király tevé.

A világ ítélete olyan, mint seb. Ez utóbbi van Verbőczyben is.

Mint csaljátok a világot, tavaszt hazudván nékik.

Kihívjátok a gyöngé virágot és csak üveg a melegítő.

Vannak emberek, mint a békák, kik azt akarják, hogy egész világ brekekét kiáltson. (*Martinuzi*)

A szegények nem bánják, a gazdagok bőrük igen is finom.

Verekedés a minisztériumban.

A király és Verbőczy párbeszéde.

Miért én szenvedek, lesz kor, mely szabadon mondja, s bámulandnak, hogy mink így szenvedtünk érte.

Most adjatok az országnak mindent. Szükség van rá - sokszor ígértetek, tudjuk ígértetek becsét.

Nem hiában hordunk gyűlésre kardot, karddal kérjünk.

Nevével visszaélnék, s úgy tesznek, mint a majom a gesztenyével s macskával.

Szép dicsőség törvényt szegni s megmenteni a hont, vagy ez essék annak áldozatául? Szívesen bűnhődök.

A trón ledül, s akkor is mi szenvedünk.

Majd én teremtek nevet magamnak. (*Martinuzi*)

Csak tűzhelyen láttatok tüzet - nem a szabadban. -

A szabadság ellen is már csak a szabadság zászlóival vívhatni.

A postalegény borraivalót kap, lova szenved.

Nem vágytam menni, de kell. Többnyire így van -.

Népnymás, sok törvény, kevés lett. Lutherrel foglalkoznak.

A holt oroszlánból sok féreg nőtt.

Az országgyűlés leírása. (Mellékletek)

Martinuzi: Az arisztokrátáktól vártok valamit, ti durva tenyerűek?!?

Óh, a letörlött könnyek glóriát képeznek, - s mi felejtjük önkínunkat - e szép díjért.

A király neje atyafiait nagyon pártolja.

Martinuzival beszédekét csináltatnak.

Csak cibáljátok jól egymást, - passzió ez!!

Eladja a legelőt, lovat vesz, s azt majd ingyen legelteti.

Ti külföldiek vagytok, de mi itt lakunk.

Magyarnak lámpája van, de olaja nincs.
Fényes út sáros.
Ahol legrosszabb az út.
A monumentumokat a gyermekek rontják.
Órát igazgatják a fők, s kétkednek, követik az alsók s megnyugszanak.
Ha valamit engedünk, megköszönik.
A gyalogok gyűlölik a kocsizókat.

Jelenetek

Martinuzi mond: Az ember izzad, fárad s nem halad előre, mint a mókus.
Igaz, győztél, de a romokból csak én fogok felkelni.
Két oly óriás, hogy egymás mellett nem létezhet.
Sok embert ostobasága visz fel, mert olyanra van szükség, mit bámuljatok.
Martinuzi látva, hogy egy párt sem jó, akármely győz, a nép vérzik, végre klastromba megyen.

I. Felvonás

1. sz. Zápolyánál.
2. sz. A királyi udvarnál.
3. sz. Verbőczy és Zápolya egyesül az utcán.
4. sz. Lakodalmak. A nádor.

II. Felvonás

1. sz.
 2. sz.
 3. sz.
 4. sz.
- Pesti mérges gyűlés.

III. Felvonás

1. sz.
 2. sz.
 3. sz.
 4. sz.
- Máriát a Zápolyák megnyerik.
Hatvani gyűlés.
Verbőczy nádor. Kibékélés.

IV. Felvonás

1. sz.

2. sz.

3. sz.

4. sz.

A visszahatás, a kalandorok, Verbőczy száműzetik.

Vik Felvonás

1. sz.

2. sz.

3. sz.

4. sz.

Országgyűlés tehetetlensége, óvások egymás ellen, a király érzéketlen lett.

Villongások az ütközet előtt.

Csata.

Zápolya, Verbőczy, Báthory a csatatéren.

Hír, hogy Lajos meghalt, Zápolya Máriát elveszi.

Verbőczy Szólkánnal tart. Báthory úgy viseli magát, mint nádor.

Zápolya Erdélybe megy.

Verbőczy törvényt ír.

Verbőczy Besztercén visszajő, minden megváltozott, fejét kéri az országgyűlés. - A királyhoz megy, hazaküldik. Orgyilkosok, megszökik.

Verbőczy házát le akarják rontani. Ivások és bor.

Zápolyát félik, mint a törököt s vádolják.

A Drávánál Tomorinak 1000 lovasa, 500 gyalogosa.

A Dráva Báthoryra, ő Pécssett.

Zápolyához rendelet megy, támadni Radul oláh vajdát, Bolgáriát.

Nincs pénz, zsoldot fizetni.

Fuggerek. Templomkincsek.

Szekér, fegyver; huszárok ne vesszenek éhen. Speirben.

Véres kard.

A nádort nem akarják követni a zászlósok, a király mond: mindenki megint búj, é. u. t. Brodarich kéri Tomori megbízásából: ne menjen, de alkudjon bárhogy.

Tomori hadai nem akarnak a királyhoz hátrálni, kényszerítik az ütközetre.

Bolgár Tamás cigányvajda.

1516. Vladisláv II. Lajos gondnokául *Bornemissza János*, *Bakács Tamás* és *Brandenburgi Györgyöt* rendelte. Leo pápa Zsigmond lengyel király és Miksa német császár frigye mellett. - Az 1485-iki törvény szerint a nádort (Perényi Imrét) illette volna a gyámság, de Zápolya gubernátort akart. - A

császár és Zsigmond képviselőket. Gyűlés a Rákoson Zápolya alatt, áttétel Budára, ostrom, Zápolya eltávozik feltében. A rendek nem akarnak semmi gyámot, sem tanácsot.

Országtanács Szakács, Szathmáry és György.

Bornemissza hűtlen kezelő.

1517. A pápa unszolására nem akarnak a törökkel békét kötni. Országgyűlés nem sikerült, a császár s Zsigmond újra sürgetni akarták gyámságukat. Tomori védte a várat. - Zápolya elveszti Zsigmond pártfogását.

1518. Pápai terv a török ellen. Országgyűlés. Zápolya meghívatik sereg nélkül. Ismét kormányzó akar lenni, s a pápát akarja megbízni a választásra. Ijesztgetések, hogy a határon sereg áll. Neheztesítés a beavatkozásért, számadást, esküt kívántak, mielőtt adót ajánlanának, a főrendek ellenkeznek, Tolnára gyűlés.

Tuman Bay ellen Egyiptomban harcolt a török.

Bornemissza, Munkács, Korlátkői, Komárom.

A főrendek törvényeket küldenek szét, a tolnaiak szintén. Verbőczy befolyásával, Zápolya az urakkal tart. (*Szállkán kancellár, személynök*) (A király elfogadja)

Számadás, eskük, segédkezés mindenfelé.

A bácsi gyűlésen ugyanaz, Zápolya is ott van. Főrendek nem tartják kötelezőnek.

Az országos tanács nem volt képes összeülni. Bornemissza, Korlátkői, kardot rántnak a bácsiak.

Brandenburgi György Lajos követe német honban, nem mellette van. (Perényi, a nádor meghalt).

Terv Zápolya ellen s frigy a kormánytanács úri tagjai közt. Sikerül. Báthory a nádor. Frigytagek: Zápolya, Frangepán Gergely, Szathmáry György, Várday, Báthory (csak Bakács és Ujlaky nem). Zsigmondot felhívják a gyámságra, de nem történt.

1520. Budán országgyűlés, mint Bácsan, új adó, mert nem fizettek.

Török győzelmek.

Lajos Pozsonyban a cseh rendekkel. Panaszai Zsigmondhoz.

A pápa nem küld segédet, mert a protestantizmus -

Verbőczy visszajön, de csak bullát hoz.

1521. Rossz pénz. Lajos Máriával megesküszik, követ által, Perényi Dóra, a nádort Sofia Mazovi. A török Belgrádnál.

Selim után Solimán. Behran csasz, kit adóért küld, elfogatik. Kérelem a pápához s császárhoz. Szabács elveszett. Hédervári, Sulyok felszaladnak segélyért, török győzelmek. Lajos Tolnára megy, Belgrád elveszett a nádor szeme láttára.

1521. Budán országgyűlés, roppant adó, rettentő beszéd, Verbőczy befolyása. Fele jövedelem a kincstárban tartassék, s felkiáltnak, hogy ebből sem lesz semmi, meg Verbőczy nem Zápolya híve.

Károly császár és Ferenc franc király harcolnak egymással.

A király adósságai, háztartása é. u. t. Lakodalom végre.

1522. Királyné hitbére szaporítva. Király majorem.

Tomori klastromba megy, vrani perjel, egy év múlva érsek. Két kedvese.

1523. Csehországba ment. A nádor helytartó. Zápolya haragszik, conventiculum a végzések ellen, főurak szövetsége ellene.

Németek imádkoznak a török ellen, német őrségek a végvárakban.

Lajos Csehországból Sz. Pál fejét hozta.

Újra országgyűlés, Zápolya többségben. Megvesztegetések. Erős rendszabályok s számoltatások. Kényszerítés a parancsnokságra. Szkerdonai polgárok. - Báthory felfüggesztett, s csak ezután új adó, ne a király adósságaira. - Hivatalokra csak magyarok, szövetségek tiltva. Luteránusok - türelem, némi üldözés, György, Branden. Ferdinánd befolyása.

1524. Szálkán érsek. Ismét segély kellett, nem akartak békét. Zsigmond békét kötött és tanácsolja azt.

Országgyűlés. Hatvani tábor kitűzve, neheztelés az érsekért, kisebb országtanács. Luteránus száműzöttek. Megégettetett. - Verbőczy a papokkal.

Rossz hírek a törökről.

1525. Országgyűlés Pesten. Zápolya bosszús, Frangepán Ujlaky örökség.

Rend, míg a török követek itt voltak.

Értekezletek Pesten, Budán fegyvert nem teszik le. Zúgolódás. Szerencsés Szálkán ellen, pápai követ beszél. 60 tagú küldöttség. A németek luteránusok.

Hardeck gróf. Országtanács átalakítása.

Hír, hogy a polgárokat a nemesség ellen lázítja a kormány. Készület az ostromzárra, a fabábu. Ártándi megveretik. Királyi válasz. Égi háború. (Tanács Zsigmondtól, menjen a király a gyűlésre, s adja ki Ujlaki örökét).

Vége megjelenik a király, kaballák után a papok részéről, maga. Mért ne kövessék a főurak? Ki oka, hogy nem teljesültek a végzések? - Verbőczy beszéde, fényes hazakísérés. Új hibák. - Csak 4 német maradt, a pápai követ a papi dézsmát ellenzi. - Semmi végzés. Hatvani gyűlés határoztatik.

Verekedés a királyi tanácsban. Szálkán és Frangepán, Lajos a hatvani gyűlés ellen. Szerencsés fogságból szabadul. Háza feldúlátik.

Zápolyék Máriát s Szerencsést Szálkánnal megnyerik. Báthory bukófélben. Hatvani gyűlés. Kibékélések. Verbőczy nádor. Királynőnek 1 német kíséret maradhat. Ujlaki örökség. Szerencsés. - Országtanács átalakítva. Hadnagykok.

1526. Visszahatás, kalandorok, Thurzó Elek, Fugger, Ártándi Pál, pápa, császár.

Országgyűlés, a tehetlenség, óvás király és rendek részéről. A francia király árulása. Vezér nem találkozik. A királynak szökést javasolnak. Szálkán ellenzi. Pártoskodás Tomori s a király tábora közt. Mohácsi vész.

A vázlatok közt találkoztunk a *dráma korábbi szövegváltozatának* is beillő néhány verssorral és dialógussal. Ezek a következők:

Ha volna szűnk oly edzett, mint az érc,
Istenné lennénk, mert sorsot, haszont
Egy ezredévre felszámítanánk.
De van lelkünkön egy anyagkapocs,
Mely visszahúz a földre, rögtönöz,
Ront, érzeményinek gyűlő pontja: „szív”
A férfiú Achilles-sarka ez,
Mellyen sebezhető.

Minden kebelnek, melyben tetterő forr,
Van egy kora, melyben megáll csatázni
Önönmagával, mert jaj, hogyha nincs,
Akkor halt és tett benne nem terem.

Hagyjátok őt kiküzdni, s hogyha veszt
A honfí, kalapácsom üsse első.

VERBŐCZY

(Elmerülve)

Devecser! Mondd, van-e e földön ember,
Ki nyugton áll üdvének romjain
S könnyetlen néz a drága mult felé?

ZOB

Van.

VERBŐCZY

Nincs. Hazudja. A nagy emberek
Nyugalma is nem szenvedélyhiány,
Oly ajtó csak, mely a kíváncsitól
Kéblének sajgó vágyait lerázza.

TÜNDÉRÁLOM

A drámatöredék kézirata az OSzK Kézirattárában az 1041 Fol Hung szám alatt található. 9 levél. Az első szín másolat, a második színtől Madách kézírása. Javítások a költő kezétől. A drámatöredék első színét először a *Koszorú*-ban közölte Arany János (1864. II. 123-25. l.) Utána Gyulai Pál Madách Imre összes művei c. válogatásában (Bp., Athenaeum 1880, I-II., új lenyomat: 1895) a III. k. 317-328. lapján, majd Halász Gábor szerkesztette *Madách Imre összes művei* (I-II. k., Bp. Révai, 1942) első kötetében (1053-1064. l.) jelent meg. Jelenlegi CD-szövegünk ennek a szövegnek újra ellenőrzött, több helyen javított, kiigazított változata. Modernizáltuk benne a drámatöredék helyesírását, természetesen csak azokon a helyeken, ahol a változtatás nem rontotta el a darab jambikus verselését. Tehát nem változtattuk meg a gyakori, a ma helyestől eltérő hosszúságú magánhangzós (pl. *százhangu, szíve, kobor* stb.) szóalakok, továbbá a ma helytelen rövid vagy hosszú mássalhangzós (pl. *boszúmra, léssz*), hibás helyesírását, ha a verselési helyzet úgy kívánta. (A helyesírási elvek részletesebb indoklását ld. A METINF - Az ember tragédiája információs dokumentumában!) Nem változtattunk természetesen Madách régies, vagy nyelvjárási szavain, egyéni szóalkotásain (mint pl. *tajkát, kozmetik, kincseret*), a régies ragozáson (mint pl. *birandja, felismeré* stb.).

Arany János a *Koszorú*-ban közölt részlethez a következő szerkesztői megjegyzést fűzte: E töredék egy készülőben lévő mű darabja, melyet, hogy a szerző bevégezzen, a t. olvasók éppen úgy óhajtani fogják, mint alulírt szerkesztő.” (125. l.)

Madách Imre **feljegyzései** között, a színpadi jegyzetek között ezek a vázlatok a szerepeltek:

TÜNDÉRÁLOM

Drámai költemény

1864 jan. 2.

Iső sz. *Tündérország*. Ilona unatkozik, a földre óhajt, hallja a költő hírét s hozzá készül.

IIik sz. *A költő otthon*. Apja, anyja szándéka a fiúval, ez készül ki a világba. Ilona megjelen, mint pórleány.

IIIik sz. *Hivatalszoba*, bál, IV. Az összeesküvésnek rejtőzni kell.

Vik sz. *Pokol*. VI. Herkules, VII. Sámson, VIII. Mária.

IXik sz. *Forradalom*, győzelem, csömör.

X. *Bukás*.

XI. *Színház*.

XII. A költő otthon.

*Tündérálo*m.

A hideg világfi kritizálja a színészeket, hogy dühöngnek - mosolygva kell meghalni.

Világszép asszonya: ne dicsekedjél - eltűnt.

Világbíró király, mi lesz utánam, hogy áll meg a világ.

Öreg fiú, fiatal anya a másvilágon.

Szerencsés légy, hogy megúnd a világot.

Disznóképű herceg, egy csepp könnyű esett rá, s elváltozott.

A tündérkorona elvesz s lesz belőle lány - addig kacagott a szerelmen.

Az apa, ki fia törekvéseinek mindég ellene volt, később belátja fia igazát; hogy megcsalatott, melléje áll,
de már késő - mond a fiú.

*S a megváltó örök üdvében még
Siratja, hogy közénk egykor leszállt,
S minden szív, melyben egy szikrája ég
A szent ügynek, vele könyörg halált,
Hogy látniok ne kelljen sorsukat,
Melyben részes minden kivált kebel,
Miként vérázott bibliájukat,
A bűn átokká magyarázza el.*

(„A Megváltó”-ból)

Az apa fiát jólétre akarja, az anya művészetre, szerencsétlen és művész.

Ha a tengerhez egy században egyszer jó egy madár, s szájában visz vizet, van remény, hogy elhordja.
De -

Achilles és Helene a másvilágon találkozik; mindketten rontottuk az emberiséget.

Végére

*Minden boldogsága (a földieknek)
Égieknek mosolygása*

*A te hangjaid újak,
Visszatérek hozzád.*

Fődarab

Költőileg veszed a nőt - csalódot, prózáilag vedd, élvezni fogsz.

Ha nagyszerű vétkeitek volnának, azok is szépek, de az aprók utálatosak.

Ha nem szerethetek semmit, gyűlöletre keresek tárgyat.

Nem ösmered a világot, ne ösmerd, árnyban nyíló virág lehervadsz.

A lánynak nincs dicsősége, neve, kedvesében éli azt.

Óh, ha a halhatatlanságé léssz, csak félig bírlak.

Egy gazembert sem akasztottak még fel, csak bolondot.

DRÁMATERVEK

Madách Imre több drámát töredékben hagyott és több drámát tervezett a befejezettek mellett. Azon drámatervei, melyekből csak vázlatok maradtak fenn a következők voltak:

BRUTUSOK,
ATILLA FIAI vagy MÁS AZ ÓTÖRTÉNETBŐL,
ANDRÁS ÉS BORICS.

Miután ebből a három tervezett darabból kidolgozott jelenet nem maradt fenn, így vázlataikat csak itt, információs fájlunkban közöljük.

1. BRUTUSOK

Mindenek fölött a szabadság s közjó.

Jellemek

Brutus anyjak. Derék, szilárd, erényes római nő, fiait éltében szerető és büszke... midőn észreveszi, hogy for... állandó szent fájdalmát a ...ben ** csak ő veszejt hont vagy fiakat.

Brutus. Tüzes, komor, rövid és elszánt.

A két Brutus egymást igen szerető; egyikök igen nagyravágyó, nyugtalan.

Felesége. Szerető nő és gyöngé. Tudakolja mért fog durva hősökkel kezét, mért ugrik fel ágyából éjjel. Később férje átlátja, hogy Róma véres képe tűnnék mindég elébe, és mily bolond volt a halhatatlanságért ily nőt feláldozni.

A másik Brutus. Szelidebb és jobb, azon sir, hogy sírja felett nincs nő, aki sírjon - és hon sem. Mond a másik:

„Örülj, gyalázatosan nem sir; és nevünk lesz óvójel az utókornak.” Ez csak testvérében él.

Jelenetek

Atyámnak jó volt, ő azáltal lehetett nagy, hogy a szabadságot védte; mi csak az által, ha azt elöljük; ő is így tett volna.

Ha harminc éves koromig nem leszek nevezetes, kétségbe esem.

Óh, ha a halhatatlanság is birand téged, én csak félig birlak (neje).

Óh, téged a szellem emészt, légy nyugodtabb.

Nem vagy fiam, mig nincs becsületed visszanyerve.

Népgyűlés, apja s fia szembe.

Rómát lábadnál akarod. Ki mondja, miért szültelek.

Róma nem győz, mert nem lennétek vele.

Nem deferálok senkinek, ki érdemli?

Brutusnak az sem tetszik, hogy hon úgy szeretik. (Csákból)

Másoknak vannak különféle céljaik, nekem ez egy volt: véle megsemmisülök.

** A kipontozott helyek olvashatatlanok.

Nevet, mért lett férfisziv, ha ő az -

A történet a szerént ítél, mint szerencsével valánk. Én lázadó leszek.

Beszéljen helyettem tettem.

Brutus a legőszintébb, igazabb demokrata, de üldözik, nagyravágyát ki nem elégítik, s kénytelen arisztokratává lenni.

Nagyravágy festése.

2. ATILLA FIAI vagy MÁS AZ ÓTÖRTÉNETBŐL

Jellemek

Egyik vad, a szerelmet kacagó, trónkövetelő.

Másik szelid, lenge, öregebb trónörökös.

Csillagász lánya, az öregebbnek szeretője. Később megvetett, más szeretőt is megvet. - Bosszut áll, kisül, hogy Buda leánya.

Jelenetek

Magamat utálom, te haragszol.

Minthogy én második születtem, ne legyek királlyá.

Csak ne tudnám, hogy mást szeretsz, hogy annak élve van abból; a csók nem hágy nyomot, de dicsekvését hallani.

Ha szépen nézsz is valamire, irigylem.

Atilla bátyját holtnak adja ki, hogy szeresse a leány, nem sikerül s ha is, első szerelmének orrága, emléke oda.

Kinozlak, hogy sírj, s higyjem értem sírsz.

Te őt úgy, mint én, szeretni nem tudod.

Oly szép vagy, ha rádnézek, bosszúm elfogy)

A durva még nem ismeri a lányt, neveti a szerelmet.

A bút jobb szereted, mint engem, oh, lennék bú.

Buda szelleme kísért. Megelégszel-e atyám?

„Mondj le országodról” - mond a lány. „Gyáva nem leszek”, - a másik lemondana.

Nem fogsz értek sírni egy könyűt is.

Az örökös nőkiséretben jön a temetésre.

A durva letéteti a koporsót s reááll.

A nő, ki férjétől mindig idegen volt, utolsó percében vele osztja a katasztrófát.

Mit deferáljak embernek, ki jobb nálam.

Ki lenne szerény?

Órjássá nőt a megvetett szenvedély. Miként láng, mely csendes házban dúl s a fergeteg alatt órjássá nőtt.

Kettőt teszek boldoggá ez életben s elkárhozom - vagy itt tegyek-é két boldogtalant, hogy túl boldog legyek?

Lehet-é a szerelem bűnös ?

Nem akarom, elvegye más, bár magam sem.

*S ha az vagyok, még éltet remény;
Hát az, ki boldog s reménylni nem bír,
Mert már reményét a jelen betölté,
S legföljebb félhet, hogy kéjmámorából
Csalódás rázza fel, boldogabb?*

Általad boldogból boldogtalan és boldogtalanból boldog levék.

Két nyomorból üdv lesz, ha egyesülünk.

Nem kérlek, ments meg, csak lássalak.

Nem gyűlöl, nem szeret, legrosszabb.

Gyűlölsz, s így enmagamat is.

Meghalni semmi, de így megvettetni minden.

*V. Hugo
(Atilla fiai)*

3. ANDRÁS ÉS BORICS

Az ifju: Megmentém lelkemet. Vajh, ha ti vének így érzétek magatokat, ily büntetlenül s büszkén.

Péter dacosan nem...

Külföldiek megnőttek fészkünkben, mint a kakuk.

Egy táborból a másikba nem viszik a hirt, önértékükért a békét nem akarják.

Ki nem kiált éljent, meghal.

Nincs példa, hogy király lemondott.

Nem tudok sirni, lemondjak-e második természetemről.

Mi a nép? Egy buta állat, melyet néhány pártos vezet.

Szóljanak mások ékesen, helyettem szól az ügy.

Jobbágyom fog-e elhomályosítani engem, kivénült vén király?

Ifju vagyok, itt kardom!

Mért nem tudok mennydörögni, mért vagyok ily kicsiny ?

A főur haragszik, hogy Andrást, kit ő ültetett trónra, nem vezetheti.

Az emberek olyanok, mint a kutyák, elfutnak, egyikét, ha verik.

Az ifjut biztatják, hogy szóljon s nem pártolják.

András, mint száműzött birja a rokonszenvet is, s jó népcsábító is.

Péter: A gyilkosok lelkiismérete: erszény.

Egy udvaronc zavarkodik, hogy nagyobb rangot reményl midőn el nem éri, dühös. Mindég hazafiságról szól s mindjárt inog, tüzes, hadaró. -

Csák Mátéból az Omode ház fiainak jelenete.

Miért rak bíbort ember a trónra? Takarja szégyenoszlopát.

Ha kiszurjátok szemem, kevésbb gazságot látok. Megvertetek, óh, ily verést még el lehet tűrni.

Fülembe öntsetek ólmot, oly kevés szépet hall az ember.

A történet siker után ítél, én lázadó leszek.

Ha leszáll az isten, nem hiszem többé, hogy isten. *(Csák végnapjai)*

A magunk nemes érzéseit perszifikáljuk a nőben, akit szeretünk. *(Herakles)*

A gyertyavivő legtöbbet botol. *(Mózes)*

Vig leszek, hisz azért (fizetsz) jársz hozzám, hogy mulassalak.

Vélem gyalázat lenni, menj!

Bort, hogy mámoros legyek!

Ne légy jó, - mind rosszak voltak, s én törtem jószágod szégyenét.

Midőn mindenki elhagyja, a kéjhölgy hive marad. *(Csak tréfa)*

Egy gyáva, kiélt embert nem csodálom, hogy nem szeretsz, de engem kell szeretned.

Csókom sosem felejtet, csak egyszer megcsókoljalak.

„A megváltó” vers vége.

Megmutatni, hogy a legmagasb törvény is néha igazságtalan lehet.

Port szórtok rám, majd szórtok ellenemre is, én megvetlek.

Hajat adott egy embernek, aztán mondja: „Lám, Ön az oka, hogy ily rosszul áll hajzatom.” *(Mária)*